

Renata Franczak

O potrzebie nauczania filozofii w szkole. Raport z badań

Niechaj młodzieniec nie zaniedbuje filozofii, a i starzec niech się nie czuje niezdolny do dalszego jej studiowania. Dla nikogo bowiem nie jest ani za wcześnie, ani za późno zacząć troszczyć się o zdrowie własnej duszy.

Epikur

...żyjemy w społeczeństwie... bogatym w wiedzę, lecz ubogim w mądrość.

Matthew Lipman, 1996

Słowa kluczowe: filozofia w szkole, nauczanie filozofii, uczniowie o filozofii

Wstęp

Miejsce, rolę i znaczenie filozofii różnie określano w jej wielowiekowym rozwoju. Myśl filozoficzna wiązała się jednak zawsze z próbą sformułowania pewnych podstawowych pytań i możliwych odpowiedzi, które nasuwa nam sama nasza obecność w świecie i potrzeba jej zrozumienia. Refleksja filozoficzna jest niezbędna do właściwego odczytania miejsca człowieka w świecie. W starożytności jej związek z wychowaniem nazwano *paideią* (W. Jaeger 1962). Szeroko rozumiana pedagogika, jako nauka i refleksja o wychowaniu i kształceniu, otwiera się na różnorodne filozoficzne inspiracje. Przyswaja filozoficzne idee, wartości, poglądy na wychowanie, przejmując koncepcje świata i człowieka. Rola filozofii w sferze edukacyjnej nie może ograniczać się jedynie do bycia niewyczerpanym źródłem inspiracji dla pedagogiki. Filozofia, a ściślej filozofowanie – powinno być obecne w samej szkole; należy pokonać bariery administracyjne, polityczne i społeczne i dążyć do tego, by filozofia znalazła trwałe miejsce w programie reformy szkolnej. Jeżeli szkoła ma lepiej przygotować młodych ludzi nie tylko do przyszłego życia, ale do życia tu i teraz, to obecność filozofii jest uzasadniona. Nie ulega wątpliwości, że obecna forma, w jakiej znajdują się przedmioty

filozoficzne w szkole, jest niewystarczająca i zagraża spłyceciu tych, jakże istotnych, treści.

Obecnie na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum umieszczona jest etyka, zaś filozofia występuje w postaci ścieżki międzyprzedmiotowej. Natomiast dla szkoły ponadpodstawowej przewidziano filozofię i etykę jako odrębne przedmioty nauczania. Filozofia może być nauczana w szkołach jako przedmiot fakultatywny, wystarczy, że dyrektorzy zdobędą zgodę kuratorium oświaty. Niezrozumiałe jest usytuowanie w systemie oświatowym etyki jako przedmiotu alternatywnego dla religii. Uczeń nie może brać udziału w obydwu zajęciach, musi dokonać wyboru – warunkiem uczestnictwa na zajęciach z etyki jest rezygnacja z religii. Rodzi to wysoce niepedagogiczną sytuację, bowiem obciąża się ucznia rozstrzygnięciem dylematu zakorzenionego w stereotypie o antagonistycznym charakterze edukacji religijnej i etycznej.

Niestety, kondycja nauczania filozofii i etyki w szkole średniej nie jest najlepsza. Mimo zapewnień wielu decydentów o życzliwości dla filozofii jako całości i poszczególnych jej dyscyplin wciąż jest ona jedynie gościem w szkolnych murach. Przewidziano, co prawda, projekt wprowadzenia jej na stałe do szkół, jednak opierając się na wcześniejszych doświadczeniach z władzami oświatowymi (np. M. Handke, R. Giertych, R.A. Legutko) można mieć jedynie nadzieję, że sprawa ta w końcu doczeka się prawnego usankcjonowania w rozporządzeniach ministerialnych.

Cele stawiane przed filozofią nie sprowadzają się do ukazywania uczniom wielkiego znaczenia wiedzy i wysiłku wkładanego w jej zdobywanie i opanowywanie, ale współgrają z wychowawczymi zadaniami szkoły. Celem edukacji filozoficznej jest wdrażanie ucznia do refleksji i logicznego myślenia, kształtowanie wrażliwości moralnej, zachęcanie do poznania samego siebie oraz pogłębienie rozumienia rzeczywistości. Współczesne tendencje w zakresie dydaktyki filozofii (B. Burlikowski 2003, 2002, 2001; H. Diduszko 2001, J. Jeziorska 2001) podkreślają jej znaczącą rolę w kształtowaniu umiejętności sprawnego, twórczego i krytycznego myślenia oraz umiejętności rozwiązywania problemów. Nie należy jednak ograniczać się do zdobywania sprawności bez zakorzenienia ich w rzeczywistości. Myślenie krytyczne, świadome komplikacji świata, może być pomocnym narzędziem w przedzieraniu się przez dzisiejszą cywilizacyjną dżunglę. W stechniczowanym świecie, w edukacji spiętej gorsetem instrumentalizmu, encyklopedyzmu i konformizmu warto wrócić do źródeł naszej kultury, gdzie możemy uczyć się od starożytnych, jak nie tracić z oczu głównego celu wychowania – podmiotu i przedmiotu praktyki pedagogicznej – człowieka.

Nie należy zapominać, że filozofia spełnia istotną funkcję wychowawczą. Wychowanie poprzez filozofię i etykę należy postrzegać nie tylko w kategoriach filozoficznych i intelektualnych, ale należy je widzieć integralnie – jako fundament ogólnego wychowania człowieka. Filozofia daje bowiem wychowawcom

i nauczycielom możliwość przekazania innym nie tylko tego, jak powinno się żyć, by być człowiekiem, ale by być w pełni osobą myślącą, która ma prawo do samodzielnego poszukiwania odpowiedzi na ważne pytania z dziedziny ontologii, metafizyki, etyki lub estetyki. Warunkiem efektywnej edukacji filozoficznej dzieci i młodzieży jest wykorzystanie naturalnego dla nich zaciekawienia i zdziwienia wobec otaczającego świata i zjawisk w nim zachodzących. Szukanie odpowiedzi na te pytania ma dla każdego, nie tylko młodego człowieka, wartość wychowawczą.

Pocieszającym jest fakt, że pomimo wielu barier w Polsce coraz częściej rozpowszechniane są programy filozofii i filozofowania dla dzieci i młodzieży – np. *Dociekania filozoficzne z dziećmi i młodzieżą* Matthew Lipmana, zaadaptowane na grunt polski przez Roberta Piłata, *Pochwała ciekawości* Jacka Wojtysiaka czy programy Magdaleny Środy i Jacka Hołówki zatwierdzone przez Ministerstwo Edukacji Narodowej lub projekt *Lego-Logos* Jacka Spychały. Takie przedsięwzięcia pomagają obalić ogólnie panujące przekonanie, że filozofia jest dziedziną elitarną, przeznaczoną tylko dla wybranych jednostek. Wiąże się to również z zawieszeniem akademickiego stylu nauczania w szkołach średnich.

Zagadnienie wprowadzenia filozofii do szkół wiąże się z wieloma sprawami administracyjno-organizacyjnymi, mianowicie z tworzeniem podstawy programowej, programów nauczania, pisanem podręczników, określeniem celów nauczania, zadań, opracowywaniem metod. Wszystko po to, by młodzi ludzie mieli możliwość obcowania z przedmiotami filozoficznymi. Warto więc zapytać młodzież, która miała możliwość uczestniczenia w tych zajęciach, jak postrzega ona filozofię, czy coś szczególnie zainteresowało młodych ludzi w tej dziedzinie i czy w wyniku kontaktu z treściami filozoficznymi dostrzegli w swoim życiu, postrzeganiu innych i świata jakieś zmiany.

Badania na ten temat są nieliczne. Na początku lat 60. XX wieku na łamach czasopisma „Wychowanie” publikowano krótkie raporty z badań. Pytano uczniów, czy są za utrzymaniem zajęć z filozofii (za: Jadacki 1982, s. 86–87). Wyniki tych wrywkowych badań świadczą o tym, że zajęcia te cieszyły się wtedy dużym powodzeniem wśród uczniów. Za ich wprowadzeniem bądź utrzymaniem opowiedziało się w roku 1960 około 85 proc. ankietowanych uczniów z trzech liceów ogólnokształcących w Warszawie, w roku 1961 – 75 proc. uczniów w Częstochowie (przebadano grupę z jednego liceum). Podobny pogląd wyraziło rok później 90 proc. radomskich maturzystów (przebadano 3/4 wszystkich uczniów klas maturalnych). Ankietę na temat zajęć z filozofii przeprowadził w roku 2001 Ryszard Kruk, nauczyciel I Liceum Ogólnokształcącego w Rzeszowie. Spośród przebadanych 42 osób 80 proc. stwierdziło, że wśród korzyści z uczestnictwa w zajęciach można wymienić: pozytywny wpływ na życie intelektualne, świadomość i uczestnictwo w kulturze, samodzielność w dostrzeganiu problemów filozoficznych, łatwiejsze uczestnictwo w dyskusjach i prezentowanie własnego stanowiska (Kruk 2001,

s. 279). Wpływ zajęć na życiowe decyzje uczniów był raczej niski (10 proc.), filozofia pomogła jednak młodym ludziom rozwinąć zainteresowania, pogłębić wiedzę i poszerzyć horyzonty. Warto przyrzeć się opinii na temat filozofii i jej nauczania wyrażanej przez uczniów z lubelskich szkół ogólnokształcących.

Materiał i metoda

Dla potrzeb niniejszej pracy wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego i zastosowano technikę ankietową. Kwestionariusz ankiety jest narzędziem autorskim, skonstruowanym na podstawie literatury przedmiotu oraz ankiety autorstwa R. Kruka (2001). Autorski kwestionariusz zawiera 10 pytań, w których uwzględniono: ogólne informacje i skojarzenia z filozofią, opinie na temat sposobu organizacji zajęć, wybrane aspekty sfery intelektualnej oraz dostrzeganie zagadnień filozoficznych w różnych sferach życia.

Przebadano 92 uczniów z trzech liceów ogólnokształcących znajdujących się na terenie województwa lubelskiego. W badaniu wzięli udział uczniowie dwóch szkół publicznych i jednej prywatnej w wieku 17–19 lat z klas drugich i trzecich, którzy zrealizowali już pełny wymiar godzin z filozofii w danej szkole. Wszystkie poproszone osoby wyraziły chęć uczestniczenia w badaniu, miało ono charakter anonimowy i nieobowiązkowy. Czas na wypełnienie kwestionariusza ankiety był nieograniczony. We wszystkich placówkach zajęcia prowadzone były przez wykształconych w tym kierunku nauczycieli, absolwentów studiów filozoficznych ze stopniem magistra. Dodatkowo każda ze szkół organizuje koła filozoficzne oraz spotkania z pracownikami uniwersyteckimi w ramach tzw. Dni Filozofii. Uczniowie biorą również udział w Olimpiadach Filozoficznych, organizowanych każdego roku przez Polskie Towarzystwo Filozoficzne. Celem niniejszego badania jest poznanie opinii uczniów lubelskich liceów ogólnokształcących na temat zajęć z filozofii. Podstawowym problemem jest to, w jaki sposób postrzegają oni filozofię, jak oceniają wpływ zajęć na sferę intelektualną, osobowościową oraz jakie mają zdanie na temat organizacji zajęć.

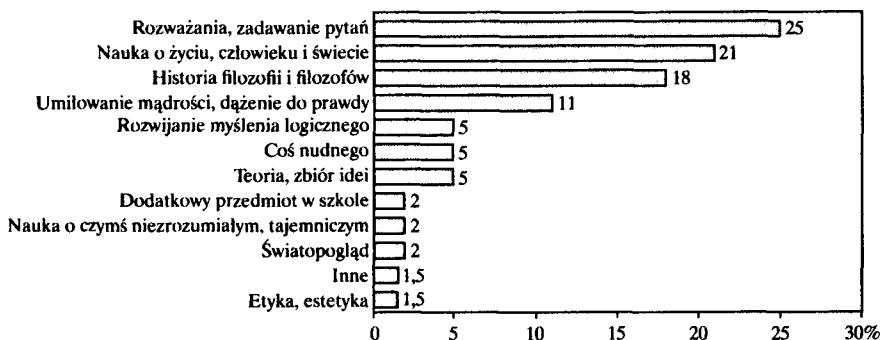
Opinie uczniów na temat filozofii

Pytania z zakresu ogólnych informacji o filozofii dotyczyły pojęcia „filozofia”, „filozof”, wskazania filozofa lub nurtu filozoficznego, który zainteresował ucznia, oraz określenie, czym dla badanej osoby jest wprowadzenie zajęć filozofii do szkół.

W pierwszym poleceniu poproszono uczniów o dokończenie zdania: „Filozofia kojarzy mi się z...”. Udzielono 134 odpowiedzi, uczniowie podawali po kilka skojarzeń z filozofią. Uzyskane odpowiedzi podzielono na 12 kategorii, co przedstawia wykres 1. Najwięcej odpowiedzi było związanych z postrzeganiem

filozofii jako rozważań i zadawania pytań (25 proc.) oraz z nauką o życiu, człowieku i świecie (21 proc.). Kategorie te można rozpatrywać łącznie, ponieważ za przedmiot rozważań podawano głównie człowieka, jego życie i otaczający go świat. Tego typu odpowiedzi zbliżają się do filozofii rozumianej jako filozofowanie, a nie nauczanie o filozofii oraz jako dziedzinę praktyczną. Można więc stwierdzić, że 46 proc. odpowiedzi wskazuje na związek filozofii z życiem człowieka.

Wykres 1. Filozofia kojarzy mi się z... – kategorie odpowiedzi

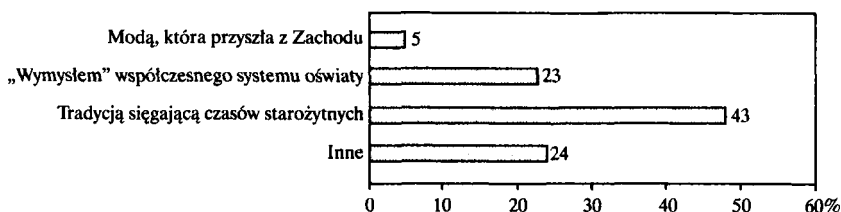
Źródło: wyniki badań własnych (wszystkie tabele i wykresy zawarte w artykule opracowano na podstawie wyników z badań własnych)

Ilustracją tych kategorii są następujące odpowiedzi: Filozofia kojarzy mi się z: „rozważaniami nad strukturą świata i miejscem człowieka w świecie”, „ze stawianymi pytaniami i szukaniem na nie odpowiedzi”, „z różnymi problemami i ich rozważaniem”, „z dogłębnymi pytaniami o genezę świata”, „z nauką o człowieku i jego życiu”. Jednak prawie 1/4 odpowiedzi wskazuje na to, iż młodzi ludzie filozofię kojarzą z przedstawianiem historii idei, biografii filozofów: „z poznawaniem myśli filozofów”, „z nauką o poglądach i ideach filozoficznych”, „ze starożytnością”. Pojawiło się też wiele skojarzeń (11 proc. odpowiedzi) z definicją filozofii sformułowaną przez starożytnych, czyli ujęcie filozofii jako „umiłowania mądrości”. Warto zaznaczyć, że wśród filozofów często pojawia się opinia, iż jest to jedyna definicja, co do której filozofowie nie toczą sporów o jej słuszność. 5 proc. odpowiedzi uczniów wskazało na filozofię jako „coś nudnego”, jako „gdybanie nie wiadomo po co”. Tyleż samo podkreśliło, iż filozofia pomaga „rozwijać myślenie logiczne”. Warto zwrócić uwagę na odpowiedzi złożone z wielu kategorii, np. filozofię kojarzono z: „ciekawymi dyskusjami, kontrowersyjnymi poglądami, a także z biografiami filozofów” oraz „z pojęciami filozoficznymi, starożytnymi myślicielami, rozważaniem problemów na różne sposoby i poszerzaniem horyzontów”. Na podstawie przedstawionych wyżej odpowiedzi można zauważyć, że zarysowuje się przewaga pojmowania filozofii jako filozo-

fowania, rozważania i zadawania pytań nad przekazywaniem wiedzy o filozofii. Takie ujęcie jest zgodne ze współczesnymi tendencjami w nauczaniu filozofii. Informacje o myślicielach i kierunkach filozoficznych mają być narzędziem w nauczaniu filozofowania, a nie celem zajęć.

Młodzież próbowała również określić, czym jest pomysł wprowadzenia filozofii do szkół. Badani mieli do wyboru trzy odpowiedzi: 1. „wymysłem” współczesnego systemu oświaty, 2. modą, która przyszła z Zachodu, 3. tradycją sięgającą czasów starożytnych, oraz możliwość wypowiedzi własnej na ten temat. Rozkład procentowy odpowiedzi przedstawia wykres 2.

Wykres 2. Twoim zdaniem pomysł nauczania filozofii jest...

Prawie połowa badanych (48 proc.) wskazała na związek współczesnego nauczania filozofii w szkole z tradycją sięgającą czasów starożytnych. Tak liczne odpowiedzi mogą wynikać z programu nauczania, w którym główny nacisk kładzie się właśnie na filozofię starożytną. Blisko 1/4 uczniów określiła pomysł wprowadzenia filozofii do szkół jako „wymysł” systemu oświaty. 5 proc. osób nie widzi związku nauczania filozofii z tradycją ani niepotrzebnymi pomysłami władz oświatowych, lecz określa nauczanie filozofii jako trend, który przyszedł z Zachodu. Z możliwości otwartej wypowiedzi skorzystało 24 proc. młodych ludzi (22 osoby). Odpowiedzi te podzielono na dwie kategorie: pozytywną i negatywną, co przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Rozkład odpowiedzi w kategorii „Inne”

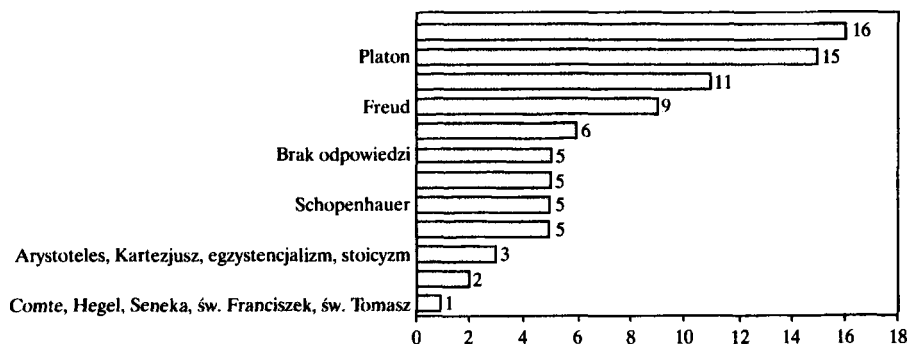
Rodzaj kategorii	Liczba odpowiedzi	W procentach
Pozytywne	18	20%
Negatywne	4	4%
Razem	22	24%

Negatywne określenia, stanowiące 4 proc. wszystkich udzielonych odpowiedzi, wskazywały na niechęć do filozofii ze względu na dodatkowe, zabierające czas zajęcia. Świadczą o tym wypowiedzi: „pomysł nauczania filozofii jest mało ciekawy, ponieważ jest dodatkową godziną lekcyjną”, oraz jest „dodatkowym obciążeniem dla przeładowanych wiedzą uczniów”. Wśród większości pozytywnych

wypowiedzi (20 proc.) warto przytoczyć następujące: „to bardzo dobry pomysł, ponieważ ludzie w moim wieku nie umieją myśleć i nie chce im się myśleć!”, „to ciekawe urozmaicenie tradycyjnego planu lekcji”, „to niezbędny element pełnego wykształcenia”. I na koniec: „Pomysł nauczania filozofii w szkole jest bardzo dobrym pomysłem, dzięki któremu mamy możliwość poszerzenia swojej wiedzy i zastanowienia się nad celem i sensem życia”.

Młodzież zapytano również o to, który z filozofów lub nurtów filozoficznych najbardziej ich zainteresował i dlaczego? Listę wymienionych myślicieli i nurtów oraz liczbę głosów przedstawia wykres 3. Uczniowie mogli wskazywać dowolną liczbę filozofów bądź nurtów filozoficznych. Najczęściej wymienianą postacią był Platon (15 odpowiedzi) i Freud (9 odpowiedzi), zaś nurtem epikureizm (11 odpowiedzi). Oto przykładowe uzasadnienia tych wyborów: „Najbardziej zainteresowała mnie filozofia Freuda, ponieważ opracował system psychoanalizy w ciekawy i logiczny sposób. Jego sposób myślenia o psychicznym rozwoju człowieka zainspirował i pogłębił moje zainteresowania w tej dziedzinie”; „Platon, bo uważał, że dusza jest najważniejsza, a dopiero potem rzeczy realne”; „bo spodobał mi się pogląd dotyczący trzech typów miłości”; „Epikureizm, bo dla przedstawicieli celem życia jest osiągnięcie szczęścia”, „bo w pozytywny sposób opisywali życie”. Pojawiły się też takie postaci jak Hegel, Wojtyła, Seneka. 16 osób stwierdziło, że żaden z filozofów i kierunków filozoficznych jej nie zainteresował, zaś 5 osób w ogóle nie udzieliło odpowiedzi.

Wykres 3. Który z filozofów bądź nurtów filozoficznych zainteresował Cię i dlaczego?
– liczba odpowiedzi

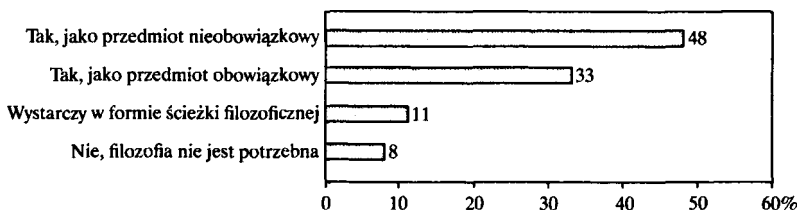

Warto podkreślić, że wśród uczniów znalazły się 4 osoby, które stwierdziły, że w każdym nurcie można znaleźć ciekawy element: „Z każdego nurtu filozoficznego i poglądów myślicieli można wynieść wiele interesujących i przydatnych informacji, dlatego ciężko wskazać mi jeden” – napisał jeden z uczniów.

Stanowisko uczniów w kwestii organizacji zajęć z filozofii

Badanych poproszono o wypowiedzenie się na temat organizacji zajęć, ich formy, ewentualnych zmian oraz o wyrażenie opinii na temat, czy w ogóle powinno prowadzić się rozważania filozoficzne z dziećmi i młodzieżą. Na pytanie pierwsze „Czy i w jakiej formie powinno się wprowadzić filozofię do szkół średnich?” prawie połowa uczniów (48 proc.) stwierdziła, że tak, filozofia powinna znaleźć swe miejsce w szkole, ale jako przedmiot fakultatywny (wykres 4). 33 proc. osób objętych badaniem wyraziło przekonanie, iż zajęcia te powinny mieć charakter obligatoryjny. Dla 11 proc. uczniów wystarczyłaby forma ścieżki filozoficznej, czyli włączenie elementów filozofii w nauczanie innych przedmiotów. Jedna osoba dopisała swą wypowiedź na temat ścieżki filozoficznej: „To absurdalny pomysł, bo nauczycielom nigdy nie chce się poruszać tych tematów, np. nasz historyk omija te treści i mówi, że nie ma na to czasu”. 8 proc. uczniów uważa, że filozofii nie powinno nauczać się w szkole.

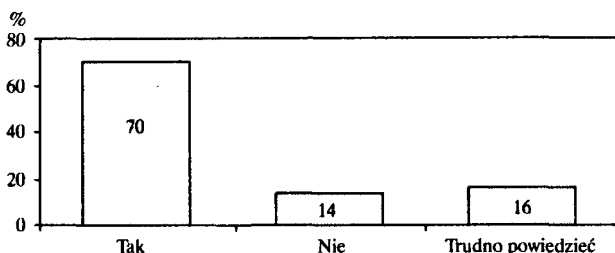
Wykres 4. Czy i w jakiej formie należy wprowadzić filozofię do szkół?

Kolejne pytanie brzmiało „Czy Twoim zdaniem należy prowadzić filozoficzne dociekania z dziećmi i młodzieżą? Odpowiedź uzasadnij”. Wykres 5 przedstawia rozkład procentowy odpowiedzi. Zdecydowana większość badanych, bo 70 proc., stwierdziła, że powinno się prowadzić tego typu zajęcia. Wśród uzasadnień można wymienić rozbudowane wypowiedzi np: „pomogłoby to rozwinąć młode umysły, uodpornić na manipulację, nauczyłoby samodzielnego myślenia, analizowania wiadomości i wysnuwania wniosków; podkreśliłoby ich przynależność do danego kręgu kulturowego” oraz bardziej zwięzłe: „do rozwijania kreatywnego myślenia”, „aby rozwijać umysły!”. Część ankietowanych domagała się zmiany formy zajęć: „tak, trzeba nam filozofii, ale nie nudnych wykładów”, „tak, tylko z innym nauczycielem i z dyskusjami zamiast dyktowania”. Pojawiły się również wypowiedzi dotyczące aspektu wychowania i roli szkoły: „tak, ponieważ szkoła powinna wychowywać, nie wszyscy mogą polegać na rodzinie”, „trzeba prowadzić takie rozważania w szkole, bo gdzie? W domu się tego nie robi, bo nikt nie ma na to czasu”. Zauważono także potrzebę filozofowania z dziećmi: „filozofię trzeba wprowadzić u najmłodszych! Po to, by zadbać o ich intelekt

w czasie ich największego rozwoju”, „kontakt z filozofią powinny mieć przed-szkolaki, bo ułatwi im to później życie w szkole” oraz „dzieci potrzebują szcze-rych rozmów, lekcji, podczas których nie będzie się ich uciszać, tylko słuchać, co mają do powiedzenia”. Poza tym filozofia „przyczynia się do poszerzenia horyzontów” i, jak podkreślił jeden młody człowiek, dzięki filozofii „możliwe, że ludzie dostrzegą w sobie coś, czego wcześniej nie widzieli”.

Wykres 5. Czy Twoim zdaniem należy prowadzić filozoficzne dociekania z dziećmi i młodzieżą?

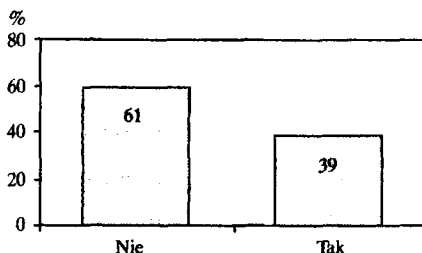
Zajęć z filozofowania nie powinno się prowadzić z dziećmi i młodzieżą wedle 14 proc. badanych osób. Uzasadniano to w następujący sposób: „po co młodzieży nudne wykłady”, „dlaczego akurat filozoficzne rozważania, po co to nam?”, „filozofia jest nudna, tylko daty i historia”. Pojawiło się też konkretne stwierdzenie „młodzieży nie interesuje filozofia i już!” oraz stwierdzenie, „że dzieci nie mają rozwiniętego myślenia, żeby cokolwiek z filozofii zrozumieć”. 16 proc. uczniów miało problem z jednoznaczną odpowiedzią. Wahania dotyczyły głównie obowiązkowego charakteru zajęć oraz wieku, w którym należy rozpocząć filozofowanie: „z dziećmi to chyba za wcześnie, bo jeszcze się zniechęcą, ale w liceum koniecznie”.

Na pytanie „Czy zmienićbyś coś w nauczaniu filozofii w szkole?” aż 61 proc. uczniów odpowiedziało, że nie (wykres 6). Oto wybrane uzasadnienia: „w mojej szkole nie, bo miałam świetną nauczycielkę, a w innych? Chyba żeby nauczyciele byli wykształceni i umieli prowadzić ciekawie te zajęcia”, „Nie – w naszej szkole nauka przebiega idealnie, mamy kontakt z filozofią nie tylko na lekcjach, byliśmy na wydziale filozofii UMCS i przyjeżdżali do nas wykładowcy”.

Pozostała grupa badanych osób, czyli 39 proc. chciałoby wprowadzić pewne zmiany w zajęciach z filozofii. Uczniowie domagali się całkowitej likwidacji filozofii: „żeby jej nie było”, „żeby zniknęła”, „zlikwidować!”, ale także poszerzenia czasu poświęcanego na filozofię „więcej filozofii w szkole i w życiu”, „zdecydowanie więcej godzin filozofii!!!!”. Pojawiło się wiele głosów, aby wprowadzić „dyskusję, zamiast notowania”, „więcej dyskusji – teoria nie do wszystkich przemawia”, „a może coś w rodzaju ćwiczeń filozoficznych?”. Domagano się: „to ja

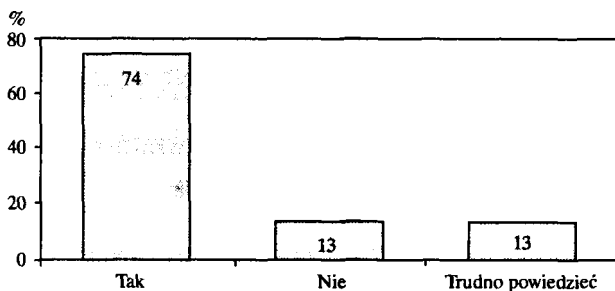
chcę przygotowywać na zajęcia informację o nurcie, który mnie zainteresował i przekazać tę wiedzę w postaci wystąpienia”. Pojawiły się też zastrzeżenia odnośnie do nauczycieli, niektóre były łagodne: „wprowadziłabym zasadę dla nauczycieli – zasadę obiektywizmu w prezentowaniu poglądów”, inne bardziej ostre: „dajcie nam innego nauczyciela, gdyż przedstawia tylko suche fakty i każe pisać, pisać i pisać”.

Wykres 6. Czy zmieniłbyś coś w nauczaniu filozofii w szkole?

Warto jeszcze przyjrzeć się odpowiedziom uczniów na pytanie „Czy powinna być możliwość zdawania filozofii na maturze?” (wykres 7). Tutaj zdecydowana większość badanych (74 proc.) stwierdziła, że młodzi ludzie powinni mieć taki wybór. 13 proc. było przeciwnego zdania i tyleż samo nie potrafiło udzielić jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie.

Wykres 7. Czy powinna być możliwość zdawania filozofii na maturze?

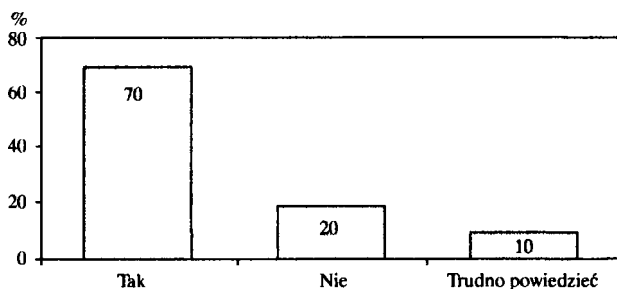
Analiza powyższych wyników dotyczących opinii na temat filozofii uprawnia do stwierdzenia, że zdecydowana większość przebadanych (81 proc.) chciałaby, aby zajęcia z filozofii znalazły swe miejsce wśród innych przedmiotów nauczania. Uczniowie nie zgadzają się co do formy tych zajęć: 48 proc. chciałoby, żeby każdy obowiązkowo uczestniczył w tych lekcjach, zaś 33 proc. by były to zajęcia dla chętnych. Większość uczniów (61 proc.) deklaruje, że nie zmieniałby nic

w zajęciach z filozofii, pozostała część badnych domagała się różnych zmian: od większej ilości zajęć z filozofii, przez zmianę metod nauczania, po całkowitą likwidację jej w szkołach.

Opinie uczniów na temat wpływu zajęć z filozofii na sferę intelektualną

Pytania odnoszące się do sfery intelektualnej dotyczyły ogólnej informacji o wpływie zajęć z filozofii na życie umysłowe młodych ludzi, uczestnictwa w dyskusji, aparatu pojęciowego oraz rozumienia stanowiska i argumentów innych. Przy analizie odpowiedzi uwzględniono całość badanej grupy oraz porównano odpowiedzi uczniów nauczanych różnymi metodami: praca z tekstem filozoficznym i dyskusja, metoda problemowa połączona z dyskusją oraz wykład. Rozkład procentowy odpowiedzi na to pytanie w całej grupie badanych osób przedstawia wykres 8.

Wykres 8. Czy nauka filozofii wywarła pozytywny wpływ na Twoje życie intelektualne?

Na pierwsze pytanie „Czy nauka filozofii wywarła pozytywny wpływ na Twoje życie intelektualne?” zdecydowana większość osób, bo aż 70 proc., odpowiedziała twierdząco. 1/5 badanych stwierdziła, że zajęcia nie miały znaczenia w tej sferze życia, zaś 10 proc. osób nie potrafiło udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Porównanie odpowiedzi ze względu na metodę nauczania przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Czy filozofia wywarła pozytywny wpływ na Twoje życie intelektualne? – porównanie odpowiedzi pod względem metod nauczania

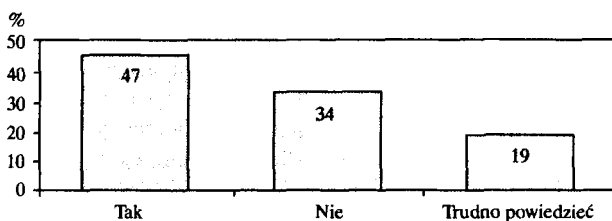
Metody	Tak		Nie		Trudno powiedzieć	
	I. os.	%	I. os.	%	I. os.	%
Praca z tekstem filozoficznym i dyskusja	17	85%	0	0%	3	15%
Rozwiązywanie problemów i dyskusja	42	81%	8	15%	2	4%
Wykład	6	30%	10	50%	4	20%

Najliczniejszą grupę osób, według których zajęcia z filozofii wywarły pozytywny wpływ na ich życie intelektualne, stanowią uczniowie, którzy pracowali z tekstem i uczestniczyli w dyskusjach filozoficznych (85 proc.), oraz ich koledzy, którzy filozofii uczyli się przez rozwiązywanie problemów filozoficznych oraz dyskusję (81 proc.).

Połowa uczniów, którzy filozofii nauczani są poprzez wykład, stwierdziła, że filozofia nie wywarła pozytywnego wpływu na ich życie intelektualne, a co czwarta osoba (20 proc.), że trudno określić wpływ zajęć z filozofii na sferę intelektualną.

Uczniom zadano także pytanie dotyczące uczestnictwa w dyskusji – rozkład procentowy odpowiedzi przedstawia wykres 9.

Wykres 9. Czy dzięki nauce filozofii lepiej radzisz sobie podczas dyskusji?

Prawie połowa wszystkich badanych (47 proc.) odpowiedziała twierdząco na to pytanie. Ponad 1/3 osób nie uważa, by kontakt z filozofią poprawił ich umiejętności, zaś prawie 1/4 badanych stwierdziła, że trudno im jest określić wpływ zajęć na uczestnictwo i sposób radzenia sobie podczas dyskusji. W tabeli 3 przedstawiono dane, biorąc pod uwagę dominującą metodę prowadzenia zajęć. Uczniowie, którzy na zajęciach pracują z tekstem i prowadzą dyskusje, w zdecydowanej większości (65 proc.) stwierdzili, że dzięki nauce filozofii zauważyli, iż lepiej radzą sobie podczas dyskusji. Zdanie to podzielają również uczniowie, którzy przeważnie na filozofii rozwiązują problemy i dyskutują – połowa badanych udzieliła twierdzącej odpowiedzi na to pytanie.

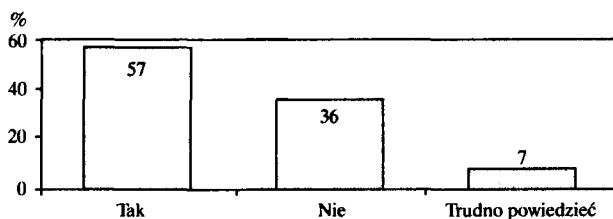
Tabela 3. Czy dzięki nauce filozofii lepiej radzisz sobie podczas dyskusji?
– porównanie odpowiedzi pod względem metod nauczania

Metody	Tak		Nie		Trudno powiedzieć	
	I. os.	%	I. os.	%	I. os.	%
Praca z tekstem filozoficznym i dyskusja	13	65%	3	15%	4	20%
Rozwiązywanie problemów i dyskusja	26	51%	16	31%	10	19%
Wykład	4	20%	12	60%	4	20%

Uczniowie, których uczono filozofii poprzez wykład, w większości (60 proc.) nie zauważyli wpływu filozofii na uczestnictwo w dyskusjach i rozmowach. Odpowiedź taką uzasadnia brak dyskusji filozoficznych na zajęciach. Bez względu na metodę 1/4 respondentów zaznaczyła odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Kolejne pytanie, jakie zadano uczniom, odnosiło się do ich aparatu pojęciowego i świadomego doboru słów podczas rozmów i brzmiało: „Czy po zajęciach z filozofii częściej podczas dyskusji i rozmów zastanawiasz się nad doбором odpowiednich słów i pojęć?” (wykres 10). Większość młodych ludzi (57 proc.) zauważyła, iż bardziej zwracają uwagę na znaczenie pojęć i odpowiednie ich stosowanie w dyskusji. Jednak duża grupa wszystkich badanych, bo aż 36 proc., twierdzi, że zajęcia z filozofii nie wywarły na nich wpływu w zakresie posługiwanie się pojęciami.

Wykres 10. Czy po zajęciach z filozofii częściej zastanawiasz się nad doбором odpowiednich słów i pojęć?

Najliczniejszą grupę osób, które zauważyły u siebie starania co do bardziej precyzyjnego doboru słownictwa w wyniku kontaktu z filozofią (tabela 4), stanowią uczniowie dwóch szkół, w których prowadzono dyskusje (80 proc. i 58 proc.).

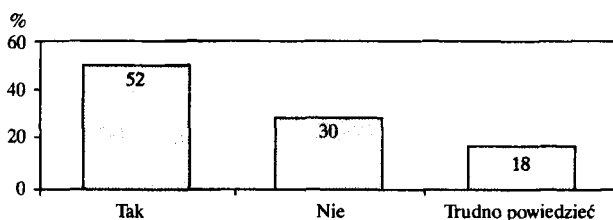
Tabela 4. Czy po zajęciach z filozofii częściej podczas dyskusji i rozmów zastanawiasz się nad doбором odpowiednich słów i pojęć?

Metody	Tak		Nie		Trudno powiedzieć	
	I. os.	%	I. os.	%	I. os.	%
Praca z tekstem filozoficznym i dyskusja	16	80%	4	20%	0	0%
Rozwiązywanie problemów i dyskusja	30	58%	19	36%	3	6%
Wykład	6	30%	10	50%	4	20%

Można przypuszczać, że mieli okazję nie tylko zapoznać się z nowymi pojęciami, ale także stosować je podczas dyskusji i rozważań filozoficznych. Takiej okazji nie mieli prawdopodobnie uczniowie nauczani poprzez wykład, dlatego połowa osób z tej grupy odpowiedziała przecząco na to pytanie, nie zauważając związku między zajęciami z filozofii a doбором słów i zwracaniem uwagi na znaczenie stosowanych pojęć.

Istotną kwestią podczas filozoficznych dyskusji jest umiejętność rozumienia stanowiska i argumentów naszych rozmówców (wykres 11). Nieco ponad połowa wszystkich osób objętych badaniem (52 proc.) stwierdziła, że dzięki zajęciom z filozofii potrafi lepiej zrozumieć swoich adwersarzy oraz ich argumenty. 1/3 respondentów zaprzeczyła, iż to właśnie filozofia wpłynęła na rozumienie innych. Co czwarty badany nie potrafił wskazać jednoznacznej odpowiedzi.

Wykres 11. Czy po zajęciach z filozofii potrafisz lepiej zrozumieć stanowisko i argumenty innych?

Uczniowie pracujący z tekstem i dyskutujący oraz rozwiązujący problemy i dyskutujący byli niemal zgodni (odpowiednio 65 proc. i 64 proc.) co do tego, iż uczestnictwo w zajęciach filozoficznych miało pozytywny wpływ na postrzeganie stanowisk i argumentów swoich rozmówców podczas dyskusji (tabela 5). Zgadza się z nimi tylko 15 proc. uczniów mających wykłady z filozofii. Tu zdecydowana większość (65 proc.) uważa, że filozofia nie odegrała żadnej roli w tej dziedzinie.

Tabela 5. Czy po zajęciach z filozofii potrafisz lepiej zrozumieć stanowisko i argumenty innych?

Metody	Tak		Nie		Trudno powiedzieć	
	l. os.	%	l. os.	%	l. os.	%
Praca z tekstem filozoficznym i dyskusja	13	65%	3	15%	5	25%
Rozwiązywanie problemów i dyskusja	33	64%	11	21%	8	15%
Wykład	3	15%	13	65%	4	20%

Jak wynika z powyższych analiz, największe znaczenie zajęć z filozofii w wybranych dziedzinach sfery intelektualnej zauważają uczniowie, którzy pracują z tekstem filozoficznym i prowadzą dyskusje (85 proc.), oraz ci, którzy prowadzą rozważania nad problemami filozoficznymi i również dyskutują (81 proc.). Tam, gdzie nauczanie filozofii polega jedynie na przekazywaniu informacji, połowa uczniów nie widzi żadnego wpływu kontaktu z filozofią na swoje życie umysłowe.

Czy uczniowie dostrzegają problemy i zagadnienia filozoficzne w różnych sferach życia?

Kolejnym ważnym zagadnieniem w kwestii nauczania filozofii w szkołach jest umiejętność dostrzegania problemów filozoficznych w różnych sferach życia. Wyróżniono następujące obszary: życie codzienne, nauka, sztuka, moralność, religia, inne. Uczniów poproszono o zakreślenie tych, w których pod wpływem filozofii dostrzegają problemy i zagadnienia filozoficzne, oraz podanie przykładów.

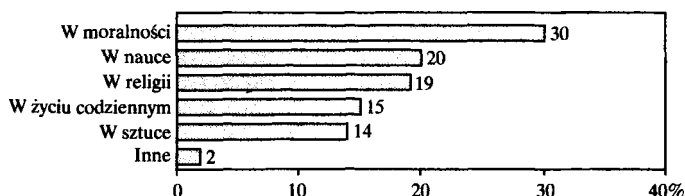
Wśród wszystkich badanych osób, aż 61 proc. uczniów typowało odpowiedzi, podając jednocześnie przykłady, tylko 6 proc. badanych wskazało na którąś z podanych sfer życia, lecz bez egzemplifikacji. 33 proc. osób stwierdziło, iż nie dostrzega problemów filozoficznych w wymienionych obszarach życia człowieka, ani nie podało innych mających związek z zagadnieniami filozoficznymi. Warto zwrócić uwagę na odpowiedzi respondentów, biorąc pod uwagę metody nauczania (tabela 6).

Tabela 6. W jakich sferach, w wyniku kontaktu z filozofią, zauważasz u siebie większą samodzielność w dostrzeganiu problemów filozoficznych. Podaj przykłady

Metody	Odpowiedź		Brak odpowiedzi	
	l. os.	%	l. os.	%
Praca z tekstem filozoficznym i dyskusja	17	85%	3	15%
Rozwiązywanie problemów i dyskusja	42	81%	10	19%
Wykład	4	20%	16	80%

Łącznie udzielono 167 odpowiedzi. Sfera, w której badani najczęściej zauważali problemy i zagadnienia filozoficzne, to moralność – 30 proc. wszystkich odpowiedzi (wykres 12). Wśród przykładów znalazły się ogólne, np. „próbuję odpowiadać na pytanie, czy dane zachowanie jest moralnie dobre” po bardziej szczegółowe: „zauważam różnicę między dobrem moralnym a słuszością moralną” oraz wypowiediane stanowczo „to filozofia nauczyła mnie konsekwencji i dyscypliny w postępowaniu!”. Uwzględniające ogólne normy: „zastanawiam się, jak postąpić, by było to jednocześnie zgodne z moją wolą i obowiązującymi normami społecznymi” po bunt wobec nich: „odrzucaam ogólnie przyjęte normy moralne”. Pojawiły się też odpowiedzi zwracające uwagę na dylematy współczesności „czy aborcja, eutanazja, antykoncepcja są moralnie uzasadnione?”, oraz odwieczne problemy filozoficzne: „nigdy nie ma jednej jasnej odpowiedzi”. Często odnoszono odpowiedzi do swojego postępowania, np. „po zajęciach z filozofii zaczęłam poprawiać swoje niektóre zachowania”. Jedna osoba stwierdziła, że związek między moralnością a zagadnieniami filozoficznymi to „temat rzeka”.

Wykres 12. W jakich sferach, w wyniku kontaktu z filozofią, zauważasz u siebie większą samodzielność w dostrzeganiu problemów filozoficznych?

Obszar nauki stanowił 20 proc. wszystkich udzielonych odpowiedzi. Część osób wymieniała przydatność filozofii w procesie nauki szkolnej, np., „lepiej selekcjonuję materiał, widzę, co jest bardziej ogólne, a co szczegółowe”, „zastanawiam się nad prawdziwością jakichś tez, których muszę się uczyć lub które wykorzystywane są na różnych lekcjach”, „to sposób radzenia sobie z nadmiarem obowiązków” oraz „dzięki filozofii zauważyłam potrzebę zdobywania wiedzy”. Pojawily się też problemy stawiane w metodologii nauk: „zastanawiam się nad sensem Nauki”, „rozważam przyczyny określonych teorii, zastanawiam się nad tym, jak do nich doszło”, z zakresu logiki: „w nauce staram się wszystko poddać osądowi logiki” oraz z ontologii: „jak powstał wszechświat?”.

Młodzież zainteresowana była również zagadnieniami filozoficznymi dotyczącymi religii – 19 proc. wszystkich odpowiedzi dotyczyło właśnie tej sfery. Kilka osób zwróciło uwagę na związek filozofii i religii: „filozofia i religia nie wykluczają się, przynajmniej w niektórych przypadkach”, „moja wiara, chrześcijańska tak wiele zaczerpnęła z myśli filozoficznej!” oraz „zdaję sobie sprawę, że systemy religijne łączą się z filozoficznymi”. Zwrócono również uwagę na problemy filozoficzne w religii: „problemem filozoficznym w religii są pytania dotyczące istnienia Boga”, „czy warto wierzyć?”, „zastanawiam się, jaką pewność mają ludzie, że to, w co wierzą, istnieje naprawdę”, „zastanawiam się nad sensem podstaw religii katolickiej”. Odnoszono się też do zagadnień religijnych bardzo osobście: „wzbudził się we mnie pewnego rodzaju bunt przeciwko religii”, „mam prawo do snucia rozważań na temat istnienia Boga i nikt nie wmówi mi, że mam w niego wierzyć”, „znam stanowiska ludzi – filozofów co do sprawy Boga i mogę sama zdecydować w co wierzyć – nie jestem zmuszona do wiary przez swą niewiedzę”. Na koniec warto przytoczyć jeszcze dwie interesujące odpowiedzi. Pierwsza dotyczy autorytetu: „staram się naśladować częściowo teorie filozofów średniowiecznych”, druga świadczy o naukowym podejściu do kwestii Boga „próbuję odkryć na podstawie logiki zamysł boski przy tworzeniu świata”.

Respondenci wymieniali także problemy filozoficzne w życiu codziennym (15 proc.) oraz w sztuce (14 proc.). Zagadnienia filozoficzne, na jakie młodzi ludzie zwrócili uwagę w życiu codziennym, to głównie pomocna rola w relacjach

z innymi: „filozofia pomaga mi w relacjach z innymi ludźmi, pomaga mi zachować indywidualny stosunek w obcowaniu z najbliższymi i nie tylko”, „staram się zrozumieć myślenie innych” oraz przy „podejmowaniu decyzji – po wcześniejszej analizie problemu”. Zwrócono też uwagę na zagadnienia dotyczące egzystencji ludzkiej „filozofia w codziennym życiu to rozmyślanie o życiu, śmierci i przemianiu” oraz „nad postępowaniem ludzi, istotą jakiegoś zjawiska”. Filozofia znalazła wedle niektórych osób takie praktyczne zastosowanie jak: „dostrzeżenie sensu w codziennym ‘kieracie’ i czerpanie z niego radości”, „gdy rozmawiam z osobą, która odwołuje się do filozofii, wiem o co jej chodzi” lub „doświadczenie (choć niewielkie) z omawiania różnych tekstów pozwala mi na wychwytywanie manipulacji w tekstach czytanych na co dzień”. Jedna osoba stwierdziła, że „w codziennym życiu mam wiele przemyśleń, w sumie każda sekunda to inna myśl”. W sztuce podkreślano głównie „nawiązania do nurtów i idei filozoficznych”, przecież „bez filozofii nie da się zrozumieć nurtów z różnych epok”, dzięki niej „potrafię dostrzec motywy filozoficzne i wpływy filozofii w dziełach zarówno literackich, jak i malarskich – dzięki czemu mogę łatwiej zinterpretować dzieło”. Zastanawiano się także nad bardziej ogólnymi zagadnieniami: „jaki jest cel tworzenia sztuki”, „w jakim stopniu artysta jest odpowiedzialny za odbiorców swego dzieła, za wpływ jego sztuki na ludzi”.

Uczniowie dostrzegają wiele problemów filozoficznych i wiele związków z zagadnieniami filozoficznymi, zarówno w sferze moralnej, nauce, religii, jak i sztuce. Przytoczone wypowiedzi wskazują na żywe zainteresowanie badanej młodzieży wymienioną problematyką i dostrzeganie relacji filozofii z życiem.

Młodzi ludzie, którzy mają kontakt z filozofią w postaci zajęć prowadzonych w szkole, wykazali duże zainteresowanie zagadnieniami dotyczącymi nauczania tego przedmiotu. 81 proc. badanych stwierdziło, że filozofia powinna być wprowadzona do szkół. Młodzież pojmuje filozofię w sposób, jaki jest bliski współczesnym ujęciom tej dziedziny, czyli jako filozofowanie i dociekania filozoficzne. Większość osób (46 proc.) postrzega filozofię jako rozważania, refleksję i umiejętność zadawania pytań oraz jako naukę, która ma związek z człowiekiem i jego sprawami. Młodzież widzi związki i relacje pomiędzy filozofią a życiem człowieka (67 proc.), filozofia nie jest dla nich oderwana od rzeczywistości, lecz jest jej nieodłącznym elementem. Wiele osób (70 proc.) stwierdziło, że kontakt z filozofią wywarł pozytywny wpływ na ich życie intelektualne i funkcjonowanie w szkole i poza nią, wymieniając korzyści, jakie dał im kontakt z treściami filozoficznymi.

W świetle powyższych rozważań postulaty środowisk filozoficznych w kwestii nauczania filozofii w szkołach wydają się być zasadne. Przytaczając słowa jednej z uczennic, biorącej udział w badaniu „dzieci [i młodzież – R.F.] potrzebują szczerych rozmów, lekcji, podczas których nie będzie się ich uciszać tylko słuchać tego, co mają do powiedzenia”.

Zakończenie

Wychowawcza rola filozofii nabiera szczególnego znaczenia w dzisiejszym świecie, w którym młodzi ludzie ze wszystkich stron, także w szkole, atakowani są komunikatami, które nie pozostawiają miejsca na refleksję. Prezentowana jest jedyna i niekwestionowana wizja świata, w którym wszystkie wybory zostały dokonane, przeszłość jednoznacznie oceniona, a przyszłością jest konsumpcyjny raj, do którego dążymy, borykając się z przejściowymi trudnościami. W takiej wizji świata dziwienie się, zastanawianie, ocena, samodzielny wybór życiowej drogi są czymś nie na miejscu. Efektem takiego podejścia do życia, świata i człowieka mogą być kolejne pokolenia młodych osób wyuczonych sztywnych reguł postępowania, schematów działań, które tak naprawdę są balastem w życiu i mają się nijak do rzeczywistości, z którą przyszło im się mierzyć.

Przeprowadzone w lubelskich liceach ogólnokształcących badania dowodzą, iż uczniowie, którzy mieli kontakt z filozofią, potrafią docenić jej wartość w życiu, dostrzegają wiele problemów filozoficznych i wiele związków z zagadnieniami filozoficznymi zarówno w sferze moralnej, jak i w nauce, religii oraz sztuce. Filozofia nie daje gotowych rozwiązań, ale uczy, jak ich szukać, nie pokazuje jedynej słusznej prawdy, lecz drogi do jej samodzielnego zdobywania. Czy współczesną edukację i szkołę, szczególnie polską, stać na to, by nie skorzystać z możliwości, jakie daje nauczanie filozofii? Pytanie to pozostaje otwarte.

Literatura

- Burlikowski B., Słomski W. (red.) (2001), *Filozofia w szkole. Filozofia a nauki szczegółowe*. Kielce–Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Kochanowskiego Phaenomena.
- Burlikowski B., Słomski W. (red.) (2002), *Filozofia w szkole. Filozofia jako podstawa integracji nauczania i wychowania*. Kielce–Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Kochanowskiego Phaenomena.
- Burlikowski B., Słomski W. (red.) (2003), *Filozofia w szkole. Tradycje, przemiany, dążenia w procesie integracji europejskiej*. Kielce–Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Kochanowskiego Phaenomena.
- Diduszko H., Elwich B., Gutowska K., Łagodzka A., Pytkowska-Kapulkin B. (red.) (2001), *Nowoczesna dydaktyka w szkole. Dociekania filozoficzne z dziećmi i młodzieżą*. Warszawa: Kolegium Nauk Społecznych i Administracji Politechniki Warszawskiej.
- Jadacki J.J. (1982), „Jakiej filozofii uczniowie potrzebują”, „Kwartalnik Pedagogiczny”, R. XXVIII, nr 3–4.
- Jadczak R. (1984), „Z dyskusji nad propedeutyką filozofii w szkole średniej”, „Studia Filozoficzne” nr 11–12.
- Jaeger W. (1962), *Paideia*, t. I. Tłum. M. Plezia. Warszawa: Pax.
- Jeziorska J. (2001), „Dydaktyka ogólna a dydaktyka szczegółowa w nauczaniu etyki i filozofii”, w: B. Burlikowski, W. Słomski (red.), *Filozofia w szkole. Filozofia a nauki szczegółowe*. Kielce–Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Kochanowskiego Phaenomena.
- Kruk R. (2001), „Edukacja filozoficzna w LO im. ks. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie”, w: B. Burlikowski, W. Słomski (red.) (2001), *Filozofia w szkole. Filozofia a nauki szczegółowe*. Kielce–Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Kochanowskiego Phaenomena.

On Desirability of Teaching Philosophy at School

Keywords: *philosophy at school, teaching philosophy, students' opinions about philosophy*

The article presents opinions of high school students who live in Lublin on philosophy. They had been asked how philosophy could influence their intellectual skills and how it could help them to master knowledge in various fields of arts and sciences. In general, students are hopeful and seem to be attracted to philosophy.